

Ibrahim KADRIU

VENDLINDJA E IDRIZ SEFERIT MES DIBRËS SË MADHE DHE ELBASANIT

Sado që për figurën e Idriz Seferit kisha hulumtuar, të them, tërë jetën, prapëseprapë më në mungesë të faktografisë së shkruar, sidomos për kohën më të hershme; për fëmijërinë e tij, domethënë për gjenezën familjare të tij, dhe duke u mbështetur në dëshmitë gojore për të, shoqërohesha me drojën se do të mund të lëndoja ndonjë aspekt biografik të Idriz Seferit, të përfaqësuesit më të spikatur të Lëvizjes dhe luftërave kombëtare për pavarësinë e shqiptarëve nga dominues të huaj. Megjithëkëtë, u zotova të shkruaj këtë temë duke u mbështetur në kujtime të gjalla të atyre që kishin freski në kujtesën e tyre, kujtesa këto që më ndihmuan shumë në rrumbullakimin e romanit “Kalorësi i Karadakut”. Atje, në faqe romani, jam përpjekur të ofroj portretin e plotë të kryetrimin në ambientet e angazhimeve të tij, qoftë si luftëtar, në konfrontime të drejtpërdrejta me pushtuesit, qoftë në oda pleqnarësh, por pikërisht atë periudhën më të hershme kohore, kur lindi e kam lënë me qëllim të pa definuar mirë, meqë janë do rrethana reale kundërthënëse, që kanë reflekse edhe sot kur, pasardhës të sotëm, hezitojnë t’i nxjerrin në sipërfaqe.

Sidoqoftë, meqë në shumicën e shkrimeve për Idriz Seferin, autorët atë periudhë të hershme kur u lind dhe e jetoi fëmijërinë ky strateg që veproi në periudhat kohore në dy shekuj, e kapërcejnë me tre-katër rreshta, duke vënë në spikamë vetëm shpërnguljen e pararendësve të Idrizit nga një fshat i Pirotit dhe ngulitja e tyre në Karadak. Ndërkaq, të dhënat tjera (të familjes Seferi) mungojnë, apo mund të merren me mend si të zakonshme, si të çdo familje tjetër në rrethana të pushtetit osman. Por, familja e Idriz Seferit e viteve të dyzeta të njëmijë e tetëqind-shes, kishte veçanti.

Derisa gjendem përball asaj periudhe historike, që ka largësinë kohore njëqindegjashtëdhjetë vjet, më intrigon një mendim i ardhur, nuk di prej nga dhe prej kujt, se historiani e ka rolin e kritikut të teatrit i cili shkruan për shfaqjen të cilën nuk e ka parë. Kur për historianin është menduar një përkufizim i tillë, çfarë mund të thuhet për mua, që nuk jam historian, dhe përpiqem të bëj shëtitje në atë periudhë të largët historike, periudhë pa shënime, e mbetur nën mëshirën e mjegullës e cila vazhdon të qëndrojë e pa fshirë?

Fakteve historike, te shqiptarët, u mungoi dora e parë; munguan biografitë familjare prej nga në mënyrë konkrete, do të mund të bëheshin kryqëzimet e të dhënave dhe do të mund të arrihej e vërteta historike. Megjithëkëtë, pikërisht pse në biografinë e Idriz Seferit ka veçanti datëlindja dhe rrethanat e ngatërruara në kuadër të fisit që i kanë parapri datëlindjes së tij, i dhashë vetit obligim të prek atë periudhë kohore, duke bërë fjalë mbi autoritetin fisnor të familjes.

Në rrethanat historike të kohës, të sistemit centralist osman, kur pjesët rurale sa më larg qendrave kishin një mëvetësi më të madhe, institucioni i familjes dhe fisit fitonte peshë dhe në kuadër të asaj peshe bëhej rregullimi i brendshëm në çdo aspekt, duke u nisur nga ai social, ekonomik e deri te aspekti mbrojtës. Varësisht nga numri i anëtarëve të familjeve (për çka

gjithmonë është synuar që familja shqiptare të jetë me numër të madh dhe me meshkuj) institucioni i familjes është vlerësuar në bazë të numrit të meshkujve, të pleqnarëve dhe, natyrisht, në bazë të kapaciteteve ekonomike si dhe me numrin e pushkëve. Në atë pjesë të Karadakut, që përfshihet kryesisht në pjesën e djathtë të aksit rrugor që çon prej Gjilanit drejt Preshevës, ku familjet Seferaj kishin zotërimet e tyre, në pjesët kodrinore shtriheshin edhe lagje të tëra. Por, Seferajt në dhjetëvjetëshat e parë të shekullit nëntëmbëdhjetë, përpos vetive luftarake që i kishin trashëgim nga të parët e ardhur prej ambientit të rrethinës së Prokuples, kishin krijuar edhe pasuri të mëdha, duke u ndjerë gjithnjë më të autoritetshëm në ato vise, por gjithnjë me atë frikën e rivalitetit. Prandaj, kur kihet parasysh kjo gjendje, mund të mendohet edhe në konfliktet e brendshme, domethënë brenda fisit; konflikte që janë zbërthyer edhe duke u shikuar përmes tytave të armëve, përmes hakmarrjeve, fjala vjen. Ata që ngjallin kujtimet për atë kohë – flasin për vrasje të ndërsjellë të kushërinjve që, në momente të përballjes me armiq të jashtëm, megjithëkëtë janë bërë një: kanë luftuar në një front. Prandaj pushteti osman, në atë kohë, por edhe më vonë, njësoj si edhe pushtetet tjera, e kishte vështirë t'u afrohej lagjeve të Seferajve, që për shkak të konfiguracionit kodrinor, ishin të shpërndarë.

Kur bëhet fjalë për temën konkrete që ka të bëjë me hapa e parë jetësor të Idriz Seferit, dhe për periudhën kohore të viteve të dyzeta të shekullit nëntëmbëdhjetë, vëmendjen duhet ta orientojmë te dy familje të një gjaku, familje të Seferajt: e para e Jusufit (Isuf Selman Seferit), babait të Idrizit, dhe e dyta e Jasharit, përkatësisht e babait të Jasharit, Salihut, që ishin në farefisni. Salihu i kishte tre djem dhe një vajzë: Misinin, Jasharin, Canin dhe vajzën Kajën.

Këto dy familje, e Jusufit dhe e Misinit, përkatësisht e Jasharit që ishte i një moshe me Jusufin, ani pse me lidhje gjaku, kishin rivalitet, andaj edhe konfliktet i kishin mes veti,

por që ai konflikt mori kuptim të ethshëm atëherë kur, Jusufi, që ishte i pashëm dhe trim, e dashuroi Kajën, të bijën e Salihut, përkatësisht motrën e Misinit, Jasharit dhe Canit, që kishte një bukuri të rrallë. Në shpjegimet e mëtutjeshme Salihu dhe Misini largohen nga rrëfimi, ndërkaq mbeten Jashari dhe Cani, përballë Jusufit që ua kishte marrë motrën.

Mes këtyre familjeve ishte edhe një ndasi, në aspektin fetar; një ndasi që më tepër ishte reflektim i bindjeve të të tjerëve, nga të cilat aludohej se familja e Salihajve (e Jasharëve) konvertimin e kishin jo të plotë, kurse familja e Jusufit shquhej me traditë më të thellë myslimanizmi. Pikërisht për këtë Jusufi ia kishte ndërruar emrin Kajës, e kishte quajtur Elife, prandaj edhe sot kur flitet për atë kohë, gruaja e Jusufit, domethënë nëna e Idriz Seferit, varësisht nga kush përmendet – herë quhet Kajë, herë Elife. Pavarësisht nga kjo, Jusufit dhe Kajës, për një kohë, iu dashtë të bëjnë jetë ilegale, të strehuar, që të mos përballeshin me ata të familjes së Misinit, Jasharit e të Canit.

Jusuf Seferi dhe Kaja, prandaj, për një kohë ishin të humbur dhe gjatë asaj kohe ndodh një lloj hakmarrje: Jashari e rrëmben të mesën e Jusufit, Kadishen, me të cilën do t'i ketë fëmijët Sherifin, Hajdarin dhe Isakun.

Sa i përket veprimit konvertues, që në viset e Karadakut ka zgjatur shumë, ose jo rrallë është bërë në fshehtësi, domethënë është ruajtur katolicizmi në fshehtësi dhe kjo traditë zgjatë edhe sot kur (për nga emri) njihen myslimanë, kurse për nga bindja – i gjunjëzohen kryqit. Të gjendur në këso rrethanash, dhe për ta dëshmuar të kundërtën e fjalëve të të tjerëve për katolicizëm të fshehur, vëllai tjetër i Kajës, Cani, kishte vajtur në dhe kishte vdekur në Mekë. Ky, në të vërtetë, ishte i pari i Karadakut që kishte marrë atë rrugë pelegrinësh dhe, kësisoj, i kishte mposhtur thashethemet, por megjithëkëtë – përkatësia e tyre fetare mbetej edhe më tutje e dyfishtë. Kjo e vërtetë shërbente si një mbulesë permanente kundërshtuese të bindjeve të të tjerëve

se Jasharët, përkatësisht Canët kishin një aleancë më të madhe me krishterimin.

Nga kjo që u tha më sipër mund të kuptohet se, më 1846, mes dy familjeve më autoritare në Karadak, ishte një lëçitje e madhe; ishte krijuar një hapësirë urrejtjeje nga e cila mund të priteshin edhe vrasjet, sado që ishte bërë një lloj hakmarrjeje me vetë faktin se Jashari u martua me mesën e Jusuf Seferit, Kadishën. Përkundër kësaj, po e quaj, hakmarrjeje, sipas traditës dhe pleqësimeve në oda, Jusufi nuk do ta kishte lëvizjen e lirë, prandaj zgjedh largimin nga ai ambient: bashkë me Kajën ikë dhe askush nuk merr vesh se në çfarë drejtimi mund të kishte shkuar. Humbet pa gjurmë.

Kjo humbje e tij zgjat katër vjet rresht, gjer më 1850, kur kthehet në shtëpinë e tij, i bindur se mund të ishin ulur gjakrat. Ai kthehet bashkë me Kajën dhe, me të birin katër vjeç, që ishte Idrizi. Me të kthyer merret vesh se ai, gjatë gjithë atyre viteve ishte strehuar në një katund, mes Dibrës së Madhe dhe Elbasanit. Kjo domethënë se Idriz Seferi ka lindur në territorin e sotëm të Shqipërisë.

Në vitet e mëvonshme, domethënë pas kthimit nga ajo pjesë shqiptare mes Dibrës së Madhe dhe Elbasanit, bashkëshortëve, Isufit dhe Kaja, u lindin edhe fëmijët tjerë: Faza, Rrahmani dhe Haliti.

Dhjetë vjetët e mëvonshme, pas kthimit nga viset e Shqipërisë së sotme, Isuf Selman Seferi vazhdoi të ndihmojë ngritjen e familjes, me përpjekje të vazhdueshme që t'ua ngulisë fëmijëve moralin (tradicional) familjar që bazohej në ngritjen e ekonomisë familjare dhe në trimërinë. Për ato vite të shtrirjes së edukatës dhe ngulitjen e asaj edukate në kokat e fëmijëve, Isuf Selman Seferi kishte arritur mjaft, dhe për këtë më së miri bind karakteri i Idriz Seferit që shquhej me burrëri e trimëri, karakter ky që lirisht mund të thuhet se ishte trashëgim nga i ati. Gjatë atyre dhjetë vjetëve, gjithnjë sipas pohimeve të njerëzve me kujtesë të

freskët, Isuf Selmani e merrte të birin, Idrizin, gjithandej kah shëtiste, qoftë për tregti, apo për pleqërim. Ai, që në atë kohë të hershme, sikur ua kishte ndarë obligimet bijve: Idrizin e mbante pas veti, duke ia dhuruar virtytet vetjake, ndërkaq dy bijtë tjerë, Rrahmanin e Halitin (Ani pse edhe ishin në moshën fëmijërore) i kishte ngarkuar, që nga ajo moshë e re, të merreshin me punët shtëpiake, të zhvillimit të ekonomisë familjare përmes punimit të tokës dhe kultivimit të gjedheve.

Ishin, pra, vetëm dhjetë vjet vendimtar të edukatës së Idriz Seferit përmes virtyteve të babait, Isufit. Pas këtyre dhjetë vjetëve, domethënë në vitin 1860, Isuf Selman Seferi tretë pa gjurmë. Nuk ishte në traditën e Isuf Selman Seferit që të largohej nga shtëpia pa e njoftuar gruan e vet, Kajën, e cila, prej se ishte martuar me të, bashkërisht i bënin planet e punës dhe të lëvizjeve, bashkërisht kryenin punët e livadheve dhe arave, bashkërisht i “pleqëronin” planet. Andaj, kurrë nuk ndodhte ndonjë udhëtim i tij pa e ditur edhe Kaja.

Mungesa e tij më shumë se një muaj shtonte shqetësimin e Kajës, por edhe të fëmijëve, të Idrizit në rend të parë që, tashmë, i kishte bërë trembëdhjetë vjet dhe e ndjente veten të aftë të qëndrojë e bisedojë me burra, por edhe të përdor pushkën. Këtë moshë ai e kishte arritur gjithnjë duke qëndruar afër babait, Isuf Selman Seferit, qoftë kur ai me detyrë tregtie i duhej të kapërcente Karadakun, të zbriste në fushë, të shkonte në Preshevë, Gjilan dhe qytete tjera, qoftë kur i duhej të gjendej në odë burrash, në pleqërim për pajtime gjaqesh, e në të gjitha takimet tjera burrërore.

Isuf Selman Seferi, te i biri i tij Idrizi, shihte pjekurinë e para kohe, andaj i kishte kushtuar rëndësi jo vetëm pse ishte më i madhi, por pse vërtetë, me atë mençuri, dallonte nga të tjerët.

Humbja e Isuf Selman Seferit mbeti enigmë, bile edhe sot e gjithë ditën kjo enigmë është e pa zgjidhur, sado që atëherë (por edhe më vonë) operohej dhe operohet me supozime. Mund

të kuptohej se ishte i vrarë, por vrasësi gjithmonë mbeti anonim, madje as varri nuk iu zbulua kurrë. Humbja e tij ishte shumë shqetësuese. Idrizi i ri këtë e ndjente më së shumti, meqë më së shumti ishte i lidhur me të. Pas vdekjes së babait Idriz Seferin e shohim si trashëgues më konsekuent të tij, qoftë në përdorim të pushkës, qoftë në oda burrash. Idriz Seferi, pra, që nga mosha trembëdhjetë vjeçe, kur mbeti pa babanë, imponoi me autoritetin e tij prej trimi dhe prej njeriut të devotshëm që, me mendimet e tij pajtuese, do të zërë vend meritore të odave të Karadakut.

Meqë në fillim u bë fjalë për rivalitetin brenda fisit, për martesën e Isuf Selman Seferit me Kajën, që ngjalli kundërshti të mëdha mes familjeve rivale, sado që njëri prej kundërshtarëve, Jashari, (siç u tha më sipër) më shumë në shenjë hakmarrjeje ndaj Isufit që ia kishte marrë motrën Kajë, martohet me mbesën e Isufit, Kadishën, ekzistonte dyshimi se Isufi mund të ishte vrarë nga e njëjta familje. Ky dyshim, në një mënyrë, bie poshtë me rastin e martesës së Idriz Seferit, kur dasmorët mbesin në rrugën e përbaltur; kur në përpjetën e Gudiqit, të rrugës malore që ngjitet nga katundi Pidiq që është bri lumit të Karadakut, qerrja e nuses, e tërhequr nga qetë, mbetet në rrugë. Me këtë rast të pavolitshëm, babai i Kajës urdhëron që t'u shkohet në ndihmë me qetë e tyre dhe, me atë rast, ai urdhëron: "Merreni edhe një dash dhe çoni dhuratë për dasmë, sepse Idrizin e kemi nip". Kjo ndihmë me qetë, dhurata me dash dhe fjala "e kemi nip" ishte vendimtare që, për vitet në vazhdim të mos ketë armiqësi çfarë kishte.

Që nga kjo kohë e tutje autoritetin e Idriz Seferit e kemi të trajtuar përmes vlerësimeve të historianëve të cilët, me kompetencë, kanë arritur t'i sublimojnë të dhënat bindëse të cilat kompletojnë portretin e këtij përfaqësuesi të spikatur të Lëvizjes dhe luftërave kombëtare për pavarësinë e shqiptarëve nga dominues të huaj.

